

SÜRYANİLER VE SÜRYANİLİK

IV.KİTAP

Hazırlayanlar:

Ahmet Taşğın

Eyyüp Tanrıverdi-Canan Seyfeli

SÜRYANİLİK KONUSUNDA TÜRKİYE'DE YAPILAN TEZLER

Ahmet Taşğın*

Makale, Türkiye'deki üniversitelerde 1988-2002 yılları arasında yapılan ve *Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Yayın ve Dokümantasyon Merkezi*'de 2004 yılı Kasım ayı itibariyle kayıtlara geçen, Süryanileri konu edinen lisansüstü (yüksek lisans ve doktora) tezlerine ait bir bibliyografyanın oluşturulması amacıyla hazırlanmıştır ve belirtilen zaman diliminde Süryanilik üzerine yapılan ve kayda geçen ikisi doktora tezi, dokuzu yüksek lisans tezi olmak üzere toplam on bir lisansüstü çalışmasını kapsamaktadır.

Hazırlanan bu bibliyografyada lisansüstü çalışmalar, bitirme tarihlerine göre sıralanmıştır. Tezlerin tam künyeleri verilerek ardından da içerikleri tanıtılmıştır.

Bu çalışma ile Türkiye üniversitelerinde Süryaniler konusunda akademik çalışmaların sayısı, konu başlıkları ve dönemlerini toplu olarak verdik.

---

* Dr. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Tezlerden sadece birisinin dili İngilizce diğerlerinin dili Türkçe'dir.

Tezler, Ankara, Hacettepe, OTDÜ, Marmara, Selçuk, Erciyes, Harran Üniversiteleri Sosyal Bilimler ve İnkılap Tarihi Enstitülerinde hazırlanmıştır.

Sosyal Bilimler ve İnkılap Tarihi Enstitülerinin de Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi), Genel Tarih, İnkılap Tarihi, Mimarlık, ana bilim dallarında hazırlanmıştır.

Tezlerin konuları Süryaniler merkezinde din ve kilise başlığı ve son iki yüz yıllık Osmanlı Devletinden Türkiye Cumhuriyetinin tarihini görmek mümkündür. Özellikle Nesturilik başlığı altında hemen dünyanın bütün büyük devletlerinin müdahil olmuşdukları ve Nesturilik başlığı siyasal tarihi hatta batılı ülkelerin doğu dünyasına ilk ulaşmasının tarihini de içermektedir. Esasen sanayileşmiş ülkelerin Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki pazar arayışları ve bunun sonuçlarının Osmanlı Devleti ve halkının tutumunun görülmesinin ip uçlarını vermektedir.

Tezler, Süryani isimlendirilmeleri dışında Keldani ve Nesturi başlıkları altında toplanmıştır.

Süryanilik konulu tezlerden yayınlananları da ilgili yerlerde belirttik.

Makaleyi Süryaniler başlığı altında ele alırken, Süryanilerin kökenine dair bir saptamadan yola çıkmadık. Ülkemizde bu isimle bilinmesinden Süryani ismini tercih ettik. Yoksa güncel, siyasal ve ideolojik bir tanım üzerinden yürüyerek bir tercihimiz olmadı. Bu bakımdan da makalenin başlığı Süryaniler şeklinde belirlenirken, yapılan tezlerin bir kısmında kullanılan Nesturiler ve Keldanileri de bu başlık altında ele aldık. Modernleşme sürecinde Süryani kimliğinin temel tartışma noktalarından bi-

risi isim konusu olmuştur. Hangi isimle kendilerini tanımlayacaklarına dair yürütülen tartışmalar, köken tartışmalarına dönüşmüştür. Bu defa köken meselesi haline gelmiş olan tartışmalar yoğunluğunu kaybetmiş olmakla beraber devam etmektedir. İsim ve köken tartışmaları arasında "Süryani Kimliğinin" yeniden inşasında tarih araç kılınarak güncelleştirilmiştir. Nesturiler, Asuridir veya Süryaniler Asuridir şeklindeki tartışmaların dışında kaldık.

Süleyman Hayrullah Çetin, Türkiye'de Nasturi Hareketleri (1830-1926), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1988.

Türkiye'de Nasturi Hareketleri (1830-1926) adlı tez, önsözden sonra Nasturilik, Osmanlı Devletinde Nasturiler, Osmanlı İdaresindeki Nasturilerin Siyasi İçtimai İktisadi ve Kültürel Durumları, Nasturiler Üzerine Dış Tahrikler, XIX. Yüzyılda Nasturilerin Bölge Müslümanlarıyla Mücadeleleri, Osmanlı Devletinin Tavrı ve II. Abdulhamid'in Aldığı Tedbirler, I. Dünya Savaşında Nasturiler, Diplomatik Safha olmak üzere sekiz bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm; Nesturiliğin tanımı, tarihi seyir içerisinde ortaya çıkışları ve İslam dünyasıyla karşılaşmaları ve İslam tarihindeki yerlerini ele almaktadır.

İkinci bölüm; Osmanlı Devletinde Nasturiler, Reaya ve Aşiret olmak üzere da iki başlık altında ele alarak sosyal yapıları üzerinden yerleşik oldukları yerler, iktisadi yapılarını ele almaktadır.

Üçüncü bölüm; Osmanlı Devletinde siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel ve dini durumlarını ele almaktadır.

Dördüncü bölüm: Nasturiler üzerinde dış baş tahrikler, bu-

rada ele alınan konu İngiliz, Rus, Amerikan ve Fransız misyon faaliyetlerinin tarihi, biçimi ve sonuçları üzerinde durmaktadır. Nesturiler arasındaki bölünmeler ile bağımsızlık fikrinin oluşmasındaki etkilerini ele almaktadır.

Beşinci bölüm: 19. Yüzyılda Nesturilerin Osmanlı Devletinde yaşadıkları bölgelerdeki Müslümanlarla olan ilişkilerinin sömürge ülkelerinin siyasal planlarının bir parçası olmaları ve misyon faaliyetleri sonucunda bozulmuştur. Bunun sonucu da Nesturilerle komşu birçok Kürt Beyi tarafından saldırıya uğramışlar özellikle Bedirhan Bey etrafında gerçekleşen 1843-1846 yılı olayları üzerinde durmaktadır. Olayların devam etmesi karşılıklı çatışmalara dönüşmesi ile İzzeddin Şir ve Nesturilerin karıştığı 1853-1855 yılı olaylarıyla tamamlanmaktadır.

Altıncı bölüm: Nesturi olayları üzerine Osmanlı Devletinin tavrı ve alınan önlemler, özellikle II. Abdulhamî'din dış ülkelere siyasal faaliyetleri ve misyon faaliyetleri ile Kürt Beyleri ve Nesturiler arasındaki çatışmalara karşı yürütmüş olduğu politika ele alınmaktadır.

Yedinci bölüm: I. Dünya Savaşı öncesinde Rusların; savaş sonrasında Bolşevik İhtilalinde İngilizlerin Nesturilere yönelik faaliyetleri ve bu faaliyetlerin I. Dünya Savaşına katkısı ile I. Dünya Savaşında Nesturilerin durumu ele alınmaktadır.

Sekizinci bölüm: I. Dünya Savaşı sonrasında uluslar arası düzeyde yapılan antlaşmalarda Nesturiler, Lozan, Haliç Konferansı, görüşmelerinde İngilizler Musul'u kendi adlarına kurtarmaya çalışırken Nesturileri bu konuya malzeme yapmışlar ve kendilerine yurt vaat etmişlerdir. 1924 yılında Nesturiler, görüşmeler devam ederken bağımsız bir bölge düşüncesiyle isyan ederek Hangediği'nde Hakkari Valisini esir alarak isyanı başlatmış oldular ve isyanları bastırıldı. İkili görüşmelerde me-

sele halledilemeyince Milletler Cemiyetine taşınmış ve Musul Irak'ın bütünlüğü içerisinde yer almış, Nesturiler Irak tarafında kalmışlar ve çıkardıkları isyan neticesinde dünyanın dört bir yanına dağılmışlardır. Bütün bunlardan sonra Patrikleri ABD'de, Hakkari'de de birkaç köyden ibaret kalmışlarıyla sonuçlanan süreci ele almaktadır.

Yakup Bilge, *Süryanilerin Kökeni ve Türkiyeli Süryaniler, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990.*

Süryanilerin Kökeni ve Türkiyeli Süryaniler isimli tez¹, ön-söz ve girişten sonra Süryani Halkının Kökeni, Süryani Kilisesi ve Türkiyeli Süryanileri olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Süryani Halkının Kökeni başlığı altında Süryanilerin Arami ve Asuri oluşları tartışılırken özellikle Süryani aydınlarının modernleşme döneminde köken sorunu ile karşı karşıya kaldıkları, sorunun çözümü için yeni ideoloji ürettikleri tespitinde bulunmaktadır. Arami kökeni görüşüne dayalı olanların yeterli kanıt sunamadıklarını; oysa Süryanilerin kökenini Mezopotamya'nın eski yerleşik halklarına bağlamanın daha bölge tarihi ile bölgedeki maddi kanıtlara daha uygun olduğunu belirtmektedir. Daha sonra Yukarı Mezopotamya Tarihi başlığı altında Mezopotamya'nın eski tarihi, Hıristiyanlığın Mezopotamya'ya yayılışı ve Süryanilerin Müslümanlar olan ilişkilerinde de Arap, Moğol ve Osmanlı dönemi tarihiyle tamamlanmaktadır. Süryani Uygarlığı, Yazı başlığı altında Aramca'dan ayrılması, Urfa civarında konuşulan bir dil oluşu; Ede-

¹ Tez, aynı isimle basılmıştır. Yakup Bilge, *Süryanilerin Kökeni ve Türkiyeli Süryaniler*, İstanbul: 1991.

biyat başlığı altında da Süryani dili konusunda yapılan çalışmalar ve modern Süryani edebiyatının oluşumu, yeni Süryani edebiyatının önderleri; Görsel Sanatlar başlığı altında ise mimari, minyatür ve mozaik ele alınmaktadır.

İkinci bölümde, Süryani Kilisesi, Süryani Kilisesinin Kuruluşu ve Gelişmesi ele alınırken Antakya Kilisesinin Kuruluşu ve Antakya Kilisesinin Misyon Faaliyetlerine yer verilmektedir. Daha sonra Antakya Kilisesinin Teolojik Tartışmalara Karışması ve müstakil bir kilise oluşu ile daha sonraki tarihlerde Süryani Kilisesindeki ayrılıklara yer verilmektedir. Süryani Kilisesindeki ayrılıkları Kalkedoncu ve Kalkedenco olmayan kiliseler şeklinde iki başlık altında değerlendirilmektedir. Bunun nedeni olarak da kronolojik veya dini bir tasnif yapılabileceğini, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için ikinci tasnifinin seçildiği belirtilmektedir. Kadıköy iman ilkelerine uymayan kiliseler arasında Süryani Ortodoks, Süryani Nesturi ve Maruni kilisesi bulunmaktadır. Kadıköy kararlarına uyan Süryani kiliseleri arasında ise, Keldaki-Katolik, Süryani Katolik ve Süryani Melkit kilisesi bulunmaktadır.

Üçüncü bölümde, Türkiyeli Süryaniler başlığı altında, Türkiye'deki Süryanileri nüfus yoğunluk sırasına göre en çok Mardin ve İstanbul, Diyarbakır, Elazığ, Adıyaman'da yerleşik olduklarını, bunun dışında da Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde de rastlandığı bilgisini vermektedir. Oysa I. Dünya Savaşı öncesinde Süryanilerin Osmanlı Devleti sınırları içerisinde nüfuslarının fazla olduğu bildirilmektedir. Nüfusun azalmasının nedeni I. Dünya Savaşı'dır. Yaşanan trajik olaylar Süryanilerin hem çok geniş bir alana dağılmalarına hem de bir kısmının savaşlarda öldürülmeleriyle sonuçlanmıştır. Süryanilerin Mardin ve çevresindeki sosyal ve ekonomik ilişkilerine gelince Müslü-

man, Yezidilerle olan ilişkileri ile Türkçe, Kürtçe, Arapça ve Süryanice'nin günlük olarak konuşulduğu, sosyal sınıflar açısından da din adamları sınıfı ve cemaat şeklinde ikiye ayrıldığı, köylerde aile birlikleri altında toplandığı, göçlerle birlikte bu yapının nispeten değiştiği tespitinde bulunmaktadır. Ekonomik hayata ilişkin ise hayvancılık, tarım ve el sanatlarının başlıca etkili alanlar olarak sayılmaktadır. Uzun süreden beri el sanatlarının farklı alanlarında yapılan üretimin Osmanlı Devletinin yıkılmasıyla yeni sınırlar pazarlamayı sınırlandırmış; böylece ekonomi içeriye kapanarak, hayvancılık ve tarıma yönelmiştir. Bir süre sonra da içine kapanan ekonominin açılımı, büyük şehirlere ve oradan da yurtdışı göçlerine dönüşmüştür. Süryani göçlerinin önemine dikkat çekildikten sonra, göçlerin bağlı bulunduğu faktörler arasında ekonomik, sosyal, uluslararası ilişkiler ve anayasal hakların kullanılmamasını sayılmaktadır.

Nihat Durak, *Süryaniler Açısından 451 Kadıköy Konsili, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993.*

Süryaniler Açısından 451 Kadıköy Konsili isimli tez, önsöz ve Efes Konsilinin anlatıldığı girişten sonra Kadıköy Konsili Öncesi, Kadıköy Konsili ve Kadıköy Konsili Sonrası olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Efes Konsili başlığı altında; Efes Konsili öncesi ve 448 yılında İstanbul'da yapılan mahalli konsili, II. Efes Konsili toplantısının idaresi, konsile katılanlar, başlaması, oturumlar, alınan kararlar, kapanışı ve sonuçları ele alınmıştır.

Birinci bölümde Kadıköy Konsili öncesinde Kadıköy Konsilinin toplanmasını sağlayan şartların oluşumunu, Roma ve İskenderiye'de toplanarak birbirlerini aforoz eden toplantıları özellikle Roma Episkoposunun kralı ikna çabaları üzerinde

durmaktadır. Kralın yeni bir toplantı talebine bir önceki Konsilin yeterli olduğunu beyan edip ret etmesine aldırmayan Roma Episkoposu I. Leo ısrarlı arayışları ve nihayet kralın ölümü üzerine istediğini edışı, kralın kendi yerine Marcian'ın atanması talebi kız kardeşiyle evlenmesiyle mümkün olması, kız kardeşi de episkoposla iyi ilişkiler içerisinde olmasından dolayı, olayların seyrinin I. Leo lehine gelişmesi anlatılmaktadır.

İkinci bölümde Kadıköy Konsilinin toplanış nedenleri, yeri, açılışı, katılanlar, konsilin çalışmalara başlaması, katılanların oturuş düzenleri, oturumları ve oturumlar da yedinci oturuma kadar ele alındıktan sonra öteki oturumlara geçilmiş, İstanbul ve Roma Patrikliği arasındaki anlaşmazlığa düşmesine neden olan on ikinci, on beşinci, on altıncı oturumlar anlatılmıştır. Konsilin kapanışı ve genel bir değerlendirmesi ve sonuçlarını üç başlık altında iman, siyasi, kilise olmak üzere verilmektedir. Bundan sonra konsilin ekümenikliği konusu üzerinde durularak, Konsil, Sinod ve Ekümenük kavramlarını açıklanmış ve bütün Hıristiyanlar için Kadıköy Konsilinin ekümeniklik durumuna açıklık getirilmiştir.

Üçüncü bölüm Kadıköy Konsili sonrası meydana gelen gelişmeler üzerinde durarak, İskenderiye, Kudüs, İstanbul, Roma ve Antakya üzerindeki etkileri, tartışmaları, kargaşaları nakle-dilmektedir. Konsil sonrasında Doğu Kilisesinin bölünmesiyle Melkitlerin Roma'ya bağlanması ve buradan itibaren de Antakya Doğu Kilisesi ve Kadıköy'de iman ve kilisesinin işleyişine ilişkin alınan kararlarının etkisi özellikle de Antakya Kilisesini konumlandığı yer ve bu konum üzerinden yürüttüğü propaganda üzerinde durulmaktadır. Kadıköy Konsili sonrasında Ortodoks Kilise olma tartışmaları ortaya çıkmış, Rumlar/Latinler Rum Ortodoks Kilisesiyle kendilerini, Süryani, Kip-

ti, Ermeni, Habeş Kiliseleri de kendilerini Ortodoks Kilise olarak tanımlayarak Kadıköy kararlarını kabul etmediklerini ve bu tartışmaların sürüp gittiğini özellikle de kararlara karşı çıkan Süryaniler, "Monofizit" ve "Yakubilik" başlıkları altında kendilerini hafife alan değerlendirmelerle karşı karşıya kaldıkları üzerinde durulmaktadır.

Kadir Albayrak, *Keldani Kilisesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.*

Keldani Kilisesi isimli tez, önsöz, Keldani tabiri, Keldanilerin kökeni ve Mezopotamya kavimleriyle ilişkilerinin yer aldığı girişten sonra Hıristiyanlıktan önce Keldanilerin genel durumu, Hıristiyanlığın yayılışı ve Keldani Nasturiler, Keldani Ayin U-sülü ve Keldanilerin Roma İle Birleşmeleri, Keldanilerin Bazı Ayin ve Gelenekleri, Keldaniler Din Adamları Sınıfı ve Eğitimi olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır.²

Birinci bölümde, Eski Ahit'te başlığı altında Keldaniler hakkında verilen bilgiler verilmekte ve değerlendirilmektedir. Eski Ahit'te Keldaniler hakkında bilgi bulunmasına karşın Yeni Ahit'te bilgi bulunmamakta ve Eski Ahitte Keldanilerle ilgili verilen bilgilerin ise Savaşçı ve Büyücü şeklinde iki başlık altında toplanmakta, Keldanilerde Din başlığında, Mezopotamya bulunan diğer topluluklarda olduğu gibi Keldanilerin dinlerinin birçok dinin karışımından oluşmakta, Keldanilerde Büyü ve Sihir başlığı altında, Keldanilerin tarihte büyücülük yaptıkları ve bu alanda geliştirdikleri tekniklerin kendilerinden başka topluluklara da geçmiştiği Keldanilerin Bazı Bilimlere Katkıları başlığı altında da Astroloji, Matematik, Felsefe, Ölçü Birimleri gibi

² Tez, aynı isimle basılmıştır. Kadir Albayrak, Keldaniler ve Nasturiler, Ankara: Vadi Yayınları, 1997.

başlıklar altında değerlendirilirken özellikle Keldani kralıklarının mimari ve tarım alanındaki yapmış oldukları katkılar da eklenerek bu bölüm tamamlanmaktadır.

İkinci bölümde, Hıristiyanlığın Yayılışı ve Nasturi Keldaniler genel başlığı altında, Nasturi Keldaniler ara başlığının alt başlıkları olarak, Mezopotamya'da Hıristiyanlığın yayılışı anlatılmaktadır. Özellikle Keldaniler ile Nesturilerin ortak zemin üzerinde olduklarının görülmesi gerektiğini biri olmadan diğersinin açıklanamayacağı, anlaşılmayacağı üzerinde durulmaktadır. Ayrıca bu bölümde Nasturiler hakkında bilgi vererek devam edilmektedir. Nastur ve Nasturilik başlığı altında da Nastur'un hayatı ve görüşleri ile Nasturiliğin oluşumu, gelişimi, tarihi anlatılmakta özellikle Müslümanlarla karşılaşmayla tamamlanmakta ve Nesturi ve Keldani ayrışmasının merkezinde duran Papalık meselesine değinilmektedir. Nesturileri Katoliklerden Ayıran Özellikler başlığında ise, Dini, imani ve mezhep olarak farklılıklarının Nestur'un görüşleri doğrultusunda olduğunu, ibadetlerin anlamları ile kullanılan takvimin farklı olduğu açıklamasında bulunmaktadır. Nesturilerde Kilise Teşkilatı, Patrik, Metropolit, Piskopos, Baş Diyakon, Papaz, Diyakonlar, Diyakon Çömezi, Papaz Çömezi olarak sayılıp etki ve yetki alanları ile cemaat anlatılarak bölüm tamamlanmaktadır.

Üçüncü bölüm, Keldani Ayin Usulü ve Roma İle Birleşme bölüm başlığı altında Keldani ayin usulüne yer vererek, Doğu Hıristiyan dünyasında bulunan beş ayin usulünden biri olan Keldani ayin usulü, Doğu Süryani Ayin Usulü ve Kadıköy Konsilini kabul etmediklerinden dolayı da Nasturi Ayin Usulü olarak bilindiğini ve Katolik Keldaniler ile Hindistan'daki Malabar Kilisesinin de bu ayini icra ettikleri dile getirilmektedir. Roma ile Birleşme ve Keldani Kilisesi başlığı altında, Nes-

turi Kilisesinin tarih içerisinde Katolik Kilisesi olarak bağımsız bir kilise olması ve Papaya bağlanma sürecine yer verilmektedir. Osmanlı Devleti döneminde müstakil bir Keldani Katolik Kilisesi kurulduğu, Kilisenin kuruluşunda da misyoner faaliyetlerinin bir faktör olduğu ama esas önemlisinin Nesturi Kilisesindeki patrik seçimlerinin biçiminin etkili olduğu hatta bu etkinin Katolik Kilise oluşumundan sonra da devam ettiğine dikkat çekilmektedir. Keldanilerin Günümüzde Yaşadıkları Yerler ve Nüfusları başlığı altında Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyetinde Keldanilerin nüfusları ve yaşadıkları yerler birer birer verilmiştir. Ayrıca Orta Doğu'da Keldanilerin buldukları ülkeler ile 19. yüzyıldan itibaren Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerine göç eden Keldaniler ve nüfusları hakkında da bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde, Keldaniler'in Bazı Ayin ve Gelenekleri bölüm başlığı altında Ayin Kitapları, Ayin Esnasında Giyilen Elbiseler, Keldani Kilisesinin Yedi Ayini ve Bazılarının Açıklamaları, Keldanilerde Oruç ve Perhiz, Festivaller ve Hac Ziyaretleri, Günlük Dini Törenler, Mezamir Kitabı, Kutsal Kadehler, Kilise Takvimi, Keldanice, Keldani Kiliselerinin Yapı Özellikleri, Kilise Çanları ve Haç, Evlilik ve Düğün Törenleri başlıklarından oluşmakta ve bu başlık birer birer açıklanmaktadır.

Beşinci bölüm, Keldani Din Adamları Sınıfı ve Eğitimleri bölüm başlığından sonra, üç dini rütbenin üç dereceye Üç Diyakonluk, Üç Papazlık, Üç Piskoposluk şeklinde ayrıldığı ifade edildikten sonra açıklanmaktadır. Daha sonra piskoposluk bölgeleri ve üyelerine yer verilmektedir. Papaz sınıfının yetiştirilmesini üç başlıkta Bağımsız Papaz Sınıfı, Düzenli Din Adamı ve Seküler Papazlar şeklinde sınıflandırırken, din adamlarının eğitimleri konusunda eğitim kurumları oluşturul-

duğunu özellikle Katolik misyon faaliyetleri neticesinde bunların sayılarının arttığı ve modern eğitim kurumlarıyla beraber Rabban Hormizd isimli tarikatının faaliyetlerinin etkili olduğu üzerinde durulmaktadır.

İbrahim Sümer, I-IV. Yüzyıllarda Süryani Kilisesi Tarihi ve Bazı Dini Edebi Metinler, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.

I-IV. Yüzyıllarda Süryani Kilisesi Tarihi ve Bazı Dini Edebi Metinler isimli tez, önsöz ve konunun önemi, sınırları, amacı ve kaynakların anlatıldığı girişten sonra Kuruluşundan IV. Asra Kadar Antakya, Hıristiyanlığın Doğuşu ve Süryaniliğin Oluşumu ve Dini Edebiyat ve Musikisi olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Antakya'nın ismi, konumu ve tarihi önemi anlatıldıktan sonra Antakya'nın da içinde bulunduğu bölgenin genel durumuna geçilerek Süryanilerin ırk, dil ve eski inançlarla olan ilişkisi üzerinde durulmaktadır.

İkinci bölümde, Hıristiyanlığın ortaya çıkışı yayılışı, özellikle Antakya bölgesine ulaşmasından sonra ikinci asırda Süryani merkezlerinin artması, gelişmesi ve kurumlaşması ile etkili olmalarını sağlayan şahsiyetler üzerinde durulmaktadır. Bu şahsiyetler arasındaki dini tartışmalara ilk ayrılıklar da örneklerle sunulmaktadır. Daha sonra Antakya Okulunun öğretileri birer birer anlatılmaktadır.

Üçüncü bölümde, dini edebiyat ve musiki üzerinde durulmaktadır. Süryani Kilisesi içerisinde etkili olan şahsiyetlerin oluşturdukları dini edebiyatın özellikle de şiirin dini inançların aktarımında sunuluşuna dair açıklamalar yapılırken, bu ekolün kurucusu olan Aziz Efrem ve şiirleri anlatılmakta ve bu konu

Bardaysanla arasındaki polemiklerle devam ettirilmektedir. Daha sonra musiki, ayın ve ibadet anlatılmakta ve aralarındaki ilişkiye açıklık gerilmektedir.

Yonca Anzerlioğlu, Nasturiler ve 1924 Ayaklanması, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.

Nasturiler ve 1924 Ayaklanması isimli tez³, Nasturilerin Kökenlerine Dair, Osmanlı İmparatorluğu ve Nasturiler, I. Dünya Savaşı Öncesi ve Savaş Sırasındaki Nasturi-Rus İşbirliği, İngitere ve Nasturiler, 1924 Ayaklanması olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Nasturilerin aldıkları isimler ile Nasturiler arasındaki ilişki üzerinde durarak Nasturiliği bir mezhep olarak görmek gerektiği, son iki yüz içerisinde Süryani-Yakubiler, Keldaniler de dahil "Asur" milleti oluşturulmaya çalışıldığı ve bu çalışmaların içerisinde de özellikle batılı misyon faaliyetlerin bulunduğu, yaşadıkları bölgelerin ise Van, Urmiye ve Musul civarı olduğu, kullandıkları dile gelince de, ayin dili olarak Süryanice fakat Nasturilerin yaşadıkları bölgelere göre günlük yaşamda kullandıkları dilin değişebildiği, inançları bakımından diğer kiliselerden farklılıklar gösterdikleri, inanç, ibadet, kilisenin iç düzeni gibi başlıklara yer vererek, Nasturilerin ilk ayrıldıkları günden buyana "kafir" olarak görüldüğü hatta inançları yönünden Müslümanlara daha yakın kabul edildiği belirtilmektedir.

İkinci bölüm Osmanlı Devleti merkeze alınarak belirlenmiş, Osmanlı öncesi de Pers, Sasani ve Arap hakimiyeti dönemini içermektedir. İlk yüzyıldan itibaren Nesturiliğin merkezinin

³ Tez, Nasturiler ismiyle basılmıştır. Yonca Anzerlioğlu, Nasturiler, Ankara: Tamga Yayınları, 2000.

Mezopotamya olduğunu Hıristiyanlığın bu coğrafyada yayılışında Urfa okulunun etkili olduğu, bir süre devam eden yasaqlardan sonra da Sasani hakimiyetinden Uzak Doğu ve Orta Asya'ya yayıldığı, Müslümanlığın gelmesinden dolayı serbestlik yaşadıkları özellikle Abbasiler döneminde devletin muhtelif kademeleri ile kendi kültürel alanlarında etkili oldukları, bu etkinin Moğol saldırılarından sonra azalarak adeta kayboldukları anlatılmaktadır. Osmanlı hakimiyetine Yavuz Sultan Selim ile Hakkari'nin alınmasıyla girdikleri, idari olarak da Hakkari'nin önce Van'a (1550) sonra Van'la Erzurum'a (1847), daha sonra yeniden Van'a bağlandığı, Osmanlı Devleti içerisinde daha çok ödemedikleri vergiler ile gündeme geldikleri, nüfuslarının yaşadıkları bölgelerde hiçbir zaman Müslüman nüfustan fazla olmadığı, bu konunun siyasal bir mesele haline getirilerek nüfuslarının fazla gösterilmeye çalışıldığı, ayrıca bu konuda Keldani, Süryani-Yakubi ve Nesturilerin "Asuri" şeklinde isimlendirilerek nüfusun fazla gösterilmeye çalışıldığı, reaya ve aşiret olmak üzere ikiye ayrıldıkları, topluluğun başında din adamları hem dini hem de dünyevi olmak üzere yetkili oldukları ve hem cemaatten vergi aldıkları hem de devlete ödeyeceği vergiden kendini muaf tuttuğu, bugüne kadar yapılan çalışmalarda Osmanlı Devleti Arşivlerinde Nasturiler konusunda resmi bir belge olmadığından bahsedildiği böyle bir belgenin olduğu ve bu belgeye göre de Nasturilerin Marhasalığı bulunduğu ve bu marhasalığa bağlı oldukları, Ermeni Kilisesi üzerinden tanındıkları, aslında bu konunun belirsizliğini koruduğu ve araştırmacıların bu konudaki tartışmalarının devam ettiğini bazı araştırmacıların Patriğin Padişah tarafından kabul edildiğini diğer bir grubun ise tanınmadığını söylemesiyle belirsizliğini koruduğu belirtilmektedir. Nasturilerin yaşadıkları bölgelerde en çok Kürtlerle yakın ilişki içerisinde oldukları, bun-

da reaya ve aşiret şeklinde ikiye ayrılan ve aşiretlerin belirleyici olduğu, bu konuda dini farklılıktan ziyade aşiret çıkarlarının gözetildiği, bazı bölgelerde Nasturi aşiretlerinin Kürt aşiretlerine, bazı bölgelerde de Kürt aşiretlerinin Nasturi aşiretlerine bağlı oldukları, aşiret reisine malik/melik dendiği, maliklerin yanında Abuna denen bir de din adamı bulunduğu, aşiretlerin hayvancılıkla reayanın ise tarımla uğraştığı, esasında Nasturilerin Osmanlı Devleti idaresinde rahat oldukları fakat misyoner faaliyetleri sonunda Ermenilerinde etkisiyle bağımsız bir idare talebinde buldukları, Kürt aşiretlerine saldırdıklarını ve bu saldırıların karşılıklı olduğu, bunun sonucunda da Bedirhan Bey ve Hamidiye Alayları tarafından büyük bir hezimetle uğratıldıkları anlatılmaktadır. Nasturilere yönelik misyoner faaliyetleri başlığı altında, Amerikan, İngiliz, Rus ve Fransız misyon teşkilatlarının yoğun çalıştığı ve bu faaliyetlerin Osmanlı Devletinin son dönemindeki siyasi olaylarla aynı paralelde işletilirken, Nasturilerin dini-mezhebi tanımını millet tanımına çevirerek "Asuri" şeklinde dönüşmesine imkan sağladığı tespitinde bulunmaktadır.

Üçüncü bölümün konusunu oluşturan Rusya ve Nesturi ilişkilerinde Rusların Osmanlı Devleti üzerindeki emellerinin bir parçasında Hıristiyan toplulukları görmesiyle başlamış, Rusya'nın sömürge planları bölgede İngilizlerle çatışmış ve adeta Rus ve İngiliz siyasi çatışmalarına dönüştüğü üzerinde durulmaktadır. Nasturiler, Osmanlı Rus savaşlarının bir parçasına dönüştüğü için Rusların, Nasturilerle ilişkileri İran'ı işgalleri dönemine rastlamaktadır. Bu tarihten itibaren Rus Nasturi işbirliği devam etmiş, Rus misyon faaliyetleri neticesinde birçok Nasturi Rus Kilisesine geçmiştir. Van, Hakkari bölgesinde devam eden savaşlarda Nasturiler, İran ve Rusya'ya göç etmişlerdir. Ruslar, Nasturilerin bağımsız bir devlet kurmaları sözü

vermiş, bunun üzerine geniş bir alana dağılmak zorunda kalan Nasturiler, Ruslar adına savaflara katılmışlardır. Nasturilerin yanında Ermeniler de teşvik kuvveti olarak bulunmuş fakat bu çıkışları ya Osmanlı ordusu, ya İran ordusu ya da Kürt kuvvetleri tarafından yok edilmiştir. Rus ihtilali öncesinde artık Nasturilerin Kürt lideri Simko Ağa tarafından öldürülmesiyle iyice güç kaybetmiş ve dört yana dağılmışlar.

Dördüncü bölümde İngiltere'nin Mezopotamya üzerindeki emellerinin sömürüye dayanmakta, geniş pazar ve hammadde özellikle de petrol üzerinden geliştirdiği planlarını uygulamaya çalışmış, oysa aynı bölgede emelleri olan Ruslarla menfaat çatışmasına girdiği ama bir süre sonra plan değişikliğiyle I. Dünya Savaşında müttefik haline geldikleri ve bölgenin kontrolü Hindistan'da kurmuş olduğu koloniyi korumak amacıyla sürdürerek geniş ve güvenli bir koridor oluşturduğuna dikkat çekilmektedir. Bu geniş planın bir parçası haline gelen Nasturiler, İngilizlerin yaptığı "Fırat Keşif Seferi" diye isimlendirilen bir araştırmadan sonra İngilizlerin Nasturilere yönelik faaliyetleri dört koldan yürümüş, konsololar, büyükelçiler, arkeologlar ve misyon faaliyetleri çerçevesinde okullar, matbaa vb. birçok faaliyet içerisinde dini başladı ve siyasi yürütüldü, sonuçta Nasturilerin, bölgede İngilizlerin siyasi emellerinin gerçekleşmesi için hizmete dönüştüğü üzerinde durulmaktadır. Sonuç olarak Nasturiler, bağımsız bir devlet kuramadılar, üstelik nüfuslarında önemli ölçüde azalma oldu ve dünyanın dört bir yanına göç etmek zorunda kaldılar. Ayrıca kilisenin bölünmesi ve dini bir tanrıdan ulusalcı bir tanıma yönelerek ciddi bir çatışmanın başlamasına neden olduğu üstelik Yakubi-Süryani, Keldani ve Nesturileri bir ulus etrafında birleştirmek gayesiyle "Asur" fikrine yönlendirmiş fakat adı geçen bu topluluklar arasında "Asur" isminde dördüncü yeni bir topluluğun oluşma-

sına neden olmuştur. Birçok sorunun yanında bir de Asur sorunuyla uğraşmak zorunda kalmışlar hatta bu sorunla uğraş yeni çatışmalara neden olarak topluluğun kendi içerisinde yeni bölünmelere de uç verdiği hususu aktarılmaktadır. Daha fazlası Osmanlı Devletine karşı yürütmüş oldukları bu faaliyetleri ile Osmanlı Devletinin İngilizler ile yapmış olduğu antlaşmalarda geri kalması ve elinin zayıfladığı özellikle yapılan antlaşmalarda Nasturilerin kendilerini temsil etme imkanı bulamamaları ve Amerika'da Asuri milleti fikrine sahip olan heyetler tarafından temsil edilmeye çalışılmaları da dahil Paris, San Remo ve Sevr antlaşmalarında etkili olamadan geçmiş ve Nasturiler en azından göç ettikleri yerlere dönme isteklerini de gerçekleştirememişlerdir. Üstelik bu antlaşmalarda alınan kararların uygulanması için Osmanlı Devleti yerine Türkiye Cumhuriyetine kabul ettirmek kolay olmayacak ve olmamış, antlaşmalar ve güvence veren ülkelerin kendi menfaatlerini gerçekleştirip de Nasturileri bir kenarda bırakmaları üzerine aldatıldıklarını anlatan birçok kimsenin pişman oldukları tespiti yapılmaktadır.

Beşinci bölüm, tamamıyla tezin adı olan 1924 Ayaklanmasına ayrılmıştır. Tez buraya kadar 1924 Ayaklanmasının zeminini oluşturdu ve ayaklanmanın hangi şartlarda ortaya çıktığı, etkileyen faktörleri birer birer anlatarak esas konuya gelmiş oldu. Türkiye Cumhuriyeti ilanının hemen ardından halletmesi gereken sorunların başında Musul sorunu gelmekteydi, Musul Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer almaktaydı ve petrol kaynakları bakımından zengin olduğu için İngilizler ellerinden kaçırılmak istemiyordu ve bunun içinde Türkiye sınırı ile Musul arasında Nasturileri yerleştirmeyi düşünüyor, böylece ara bölgede bir tampon alan oluşturarak Türklere karşı Musul'u korumuş olmanın planlarını yapıyordu. Doğrusu Nasturileri bu bölgeye yerleştiremedi ama Nesturilerin Türkiye Cumhuriyeti

ile savaşmalarını sağladı, böylece Türkiye Musul'u elden çıkarırken Nasturiler yine hem kendileri hem de Türkiye Cumhuriyeti için zarar vermiş oldular. Musul meselesi görüşüldüğü Lozan antlaşması ve uzayan antlaşma sürecinin Milletler Cemiyetine taşınması esnasında da Bedros Ağa öncülüğünde Hakkari'yi de içine alan bölgede bağımsız bir devlet taleplerine devam etmiş ve fakat muvaffak olamadıkları detaylarıyla anlatılmaktadır.

Elif Keser, *The Ecclesiastical Architecture Of Syrian Orthodox in Tur Abdin (Ortodoks Süryanilerinin Tur Abdin'deki Dini Mimarisi)*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.

Ortodoks Süryanilerinin Tur Abdin'deki Dini Mimarisi isimli tez⁴, önsöz ve giriş bölümünde Tur Abdin hakkında bilgi verdikten sonra, Süryani Ortodoks Dini Mimarisinin Araştırılması, Tur Abdin'deki Süryani Ortodoks Dini Mimarisi Üzerine Değerlendirme ve Sonuç olmak üzere dört ana kısımdan oluşmaktadır.

Birinci kısım Giriş bölümünde Tur Abdin anlatılmaktadır. Ortodoks Süryanilerin Hıristiyanlığı kabul eden ilk topluluklardan birisi olduğu, Hıristiyanlığın ilk yıllarından itibaren bu bölgede buldukları ve bu topluluk dördüncü yüzyıldan bugüne kadar da Tur Abdin'de, dini faaliyetlerini sürdürebilecekleri yapıların inşa ettikleri bilgisi verilmektedir.

İkinci kısım Süryani Ortodoks Dini Mimarisi Manastırlar, Kiliseler ana başlıklarında örneklerle anlatılmaktadır. Ortodoks Süryanilerin dini mimarisinin farklı olduğu hatta bu araştırmanın nedenleri arasında da bu farklılığın bulunduğu dikkat

⁴ Tez aynı isimle yayınlanmıştır. Elif Keser, Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.

çekilmektedir. Binaların dokümantasyonu, binaların tarihlerini; plan ve örtü tiplerinin, kapılar, pencereler, çan kuleleri gibi mimari elemanlarının, kilise ikona ve dini nesnelere tanım ve tasviri yapılarak Süryani Ortodoks Dini mimarisinin temel özellikleri birer birer açıklanarak anlatılmaktadır. Ayrıca fotoğraflar ve planlar da dahil edilmiştir.

Üçüncü kısım Tur Abdin'de bulunan Süryani Ortodoks dini mimarisinin özellikleri anlatılmakta ve Tur Abdin bölgesinde bulunan manastır ve kiliselerin dokümantasyonu üzerinden mimarileri hakkında söylenebilecekleri yine fotoğraf ve planları üzerinden aktarılmaktadır. Ortodoks Süryanilerin Tur Abdin'deki mimarisi, bölgenin farklı kaynaklarından beslenmiş özel bir mimari olduğu belirtildikten sonra Tur Abdin Ortodoks dini mimarisi üzerine Bizans ve Ermeni dini yapılarıyla bir karşılaştırma da yapılmaktadır.

Dördüncü kısım çalışmanın değerlendirmesiyle tamamlanmaktadır.

Hatip Yıldız, *Bedirhan Bey Vak'ası (1842-1848)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.

Bedirhan Bey Vak'ası (1842-1848) isimli tez, önsöz ve girişten sonra Tarihte Cizre ve Cizre Beyliği, XIX. Yüzyılda Bedirhan Bey İdaresinde Cizre, Babıali'nin Bedirhan Bey Gailesini Ortadan Kaldırma Teşebbüsleri, Bedirhan Bey'in 1847'den Sonraki Durumu, olmak üzere dört bölüme ayrılmıştır.

Birinci bölüm, Tarihte Cizre ve Cizre Beyliği başlığı altında her iki konuyu ele almaktadır. Genel olarak Cizre, ismi ve tarihi hakkında bilgi verildikten sonra özellikle Müslümanların hakimiyeti dönemi Cizre Beyliğinin kurulmasından öncesinden

ve sonrasında yoğunlaşmaktadır. Cizre Beyliğinin kurulmasından Osmanlı Devletinin Cizre bölgesindeki hakimiyetine kadar devam etmiş, bu tarihten itibaren de Safevi Osmanlı savaşının ardından İdris-i Bidlisi ile Osmanlı Devleti yanından yer alan Kürt Beylerinin Osmanlı Devletinin hakimiyetini güçlendirmişler ve kendi hakimiyetlerini sürdürecekleri sancaklar verilmiştir. IV. Murat'tan sonra Cizre Beyliğinin gücü zayıflayıp devletin idaresi etkin olmuş ve XIX. Yüzyıla kadar da Cizre Beyliğinden söz edilmemiştir. Bu dönemde bahsedilmesinin nedeni de Bedirhan Bey olduğu bilgisi verilmektedir.

İkinci bölüm, Cizre'de doğan ve saygın bir aile bireyi olan Bedirhan Bey'in Cizre'de yürütmüş olduğu görevleri anlatılmaktadır. Cizre Mütesellimi olan Bedirhan Bey, çok geniş bir alanda etkili olmuş, birçok Kürt Beyi ve aşireti üzerinde söz sahibi olmuştur. Osmanlı Devletinin hakimiyetinin zayıfladığı dönemde ülkenin muhtelif yerlerinde yeniden kurduğu hakimiyeti Doğuya kaydırmış ve burada yürütmüş olduğu faaliyetlerde de Bedirhan Bey bağlılığını belirttiği gibi yardımda etmiştir. Bir süre sonra Cizre bölgesinin birkaç parça haline getirilerek Musul Valiliğine bağlanması hem ahalinin hem de Bedirhan Beyin tepkisine neden olduğu özellikle Musul Valisi Mehmet Paşa ile arasında ciddi polemikler olmuş, merkezi hükümette müdahale ederek, tekrar parçaların Diyarbakır Valiliğine bağlanmasına karar verilmiştir. Buna Bedirhan Beyin Kürt Beyleri ve aşiretler üzerindeki etkisi ile Osmanlı'nın İran ile arasındaki anlaşmazlığının etkili olduğu belirtilmektedir. 1843 yılında Nasturilerin Kürtleri Hıristiyanlaştırdıklarına dair söylentilerin yayılması üzerine Bedirhan Bey, Nasturiler üzerine saldırıyor, birçok kimseyi öldürüyor, birçoğunu esir alıyor, birçoğu da göç etmek zorunda kalıyor. Nasturilerin göç ettikleri yerlere geri dönmeleri için bazı girişimler oluyor ve bu giri-

şimlerden sonra Nasturiler yeniden yerlerine dönüyor. Bedirhan Bey için bir başka tehlike baş gösteriyor ve bu defa Bedirhan Bey, bağlılığını çeşitli vesilelerle bildirmiş olmasına rağmen merkezi hükümet tarafından güvenli bulunmuyor, Bedirhan Bey meselesinin sulh içerisinde halledilmesi isteniyor, bunun için gerekli girişimlerde bulunulurken diğer yandan Bağdat, Musul, Diyarbakır Valilikleri başta olmak üzere askeri önlemlere başlanıyor. Hazırlıklardan haberdar olan Bedirhan Bey hükümete bildirilmek üzere, Musul İngiliz Konsolosu aracılığıyla teslim olma şartlarını bildirir. Osmanlı Devletinin Bedirhan Bey meselesini halletme hazırlıkları aşamasında 1846 yılında Bedirhan Bey diğer Kürt Beyleriyle beraber daha geniş bir Nasturi saldırısına geçer ve öncekinden daha fazla katliamlarda bulunur. Nasturiler üzerinden yürütmüş oldukları faaliyetlerinin bir şekilde zarara uğradığını gören Avrupa ülkeleri fevaran eder ve İngiliz, Fransız ve Rusya elçilikleri merkezi hükümet nezdinde çeşitli girişimlerde buldukları bilgileriyle bu bölüm tamamlanmaktadır.

Üçüncü bölümde, Osmanlı merkezi hükümetinin almış olduğu kararlar çerçevesinde Anadolu Ordusu Komutanı Osman Paşa tarafından hazırlanan program harfiyen uygulanarak, Erzurum, Van ve Diyarbakır paşalarının aldığı tedbirlerle yerine getirilmiş ve Osman Paşa'nın İstanbul'dan Cizre'ye ulaşmasının beklenmesi kararlaştırılmıştır. Bu arada Bedirhan Bey'in yanında bulunan beylere yazılan mektuplar neticesinde desteklerini çekmişler ve Bedirhan Bey tek kalmıştır, bunların dışında Van, Bitlis ve Hakkari civarında bazı olaylara karışan Han Muhammed kalmasına rağmen aralarındaki bir problemden dolayı destek vermemektedir. Ayrıca Padişah tarafından Bedirhan Bey'e bir mektup yazılmış ve teslim olması istenmişti. Osman Paşa Cizre'ye ulaşmış, yeniden bazı araçlar devreye

sokulmuş ve bu son aşamada Bedirhan Bey meydan okumuş ve baskın hazırlığına başlamıştı. Bu hazırlıklarını haber alan Osman Paşa gerekli tedbirleri alınca Bedirhan Bey'in adamları pusuda yakalanmışlar. Bunun üzerine Bedirhan Bey, Orak isimli kalesine çekilmiş, onun arkasından ordu kendisini takip etmiş ve çıkan çatışmada Bedirhan Bey mağlup edilmiş, mağlup Bedirhan Bey teslim alınıp, kendisi ile Han Muhammad İstanbul'a getirilmiştir. Bedirhan Bey, Girit'e, Han Mahmut ise Rusçuk'a sürülmüştür. Bedirhan Bey ve Han Muhammed'in tutuklanarak sürgüne gönderilmelerinden merkezi hükümetten, yabancı misyonlara kadar herkes memnun olmuştur. İstanbul'da Bedirhan Bey meselesi çerçevesinde çalışma içerisinde bulunan kimselerle yapılan müzakereler devam etmiş ve Doğuyu içine alan kapsamlı yeni kararlar verilmiş ve bunun neticesinde Kürdistan Eyaletinin kurulduğu aktarılmaktadır.

Dördüncü bölümde, Bedirhan Bey ve ailesinin Girid'de geçen yaşamı daha çok aldıkları maaşın kendilerine yetmemesi üzerine sayısız yazışmalarla geçmiştir. Bir ara İstanbul'a davet edilmiş daha sonra Girid'de çıkan karışıklıklardan dolayı İstanbul'a yerleşmiş. Burada da geçim sıkıntısı çekmiş, aldığı maaşın artırılması için padişahın ricada bulunmuş. İstanbul'dan da Şam'a gelmiş ve 1869 yılında burada vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir. Geride yine maddi sıkıntılar çeken altmış üç kişilik bir aile bıraktığına dair ailenin içine düştüğü ekonomik zorlukların aktarıldığı bilgilerle tamamlanmaktadır.

Nihat Durak, Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet isimli tez, konunun önemi ve metodunun anlatıldığı girişten sonra Süryani Ortodoks

Kilisesi, Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadetin Temel Unsurları, Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet Çeşitleri, Sakramentler'den oluşan dört ana bölüm ve bazı belge ve fotoğrafların yer olduğu sonuçtan oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Süryani Ortodoks Kilisesi'nin adı, menşei, tarihi gelişimi ve bugünkü durumu anlatılmaktadır.

İkinci bölümde, Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadetin Temel Unsurları, ibadet, dua, mabed, ibadet dili, ibadet-musiki ilişkisi, ibadette yön, ibadette Kitabı Mukaddes ve ibadette kullanılan eşya ve malzemeler, kilisenin iç yapısı, ibadette kullanılan bölümler, başlıkları üzerinde durularak birer birer açıklanmaktadır.

Üçüncü bölümde, Süryani Ortodoks Kilisesi'nde Namaz, Oruç, Kutsal Ziyaret, Ondalık/Sadaka, Dini Gün ve Bayramlar anlatılmaktadır.

Dördüncü bölümde, Sakrament kavramı olarak açıklandıktan sonra Süryani Ortodoks Kilisesindeki Sakramentler, Vaftiz, Korfirmasyon, Tevbe/İtiraf, Evharistiya, Ruhban Tayin/Takdisi, Nikah, Hasta Yağı başlıkları altında birer birer uygulamalarıyla beraber açıklanmaktadır.

Cüneyt Yeşil, Süryanilerde İnanç İbadet Esasları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Süryanilerde İnanç ve İbadet Esasları isimli tez, Süryanilerin Kısa Tarihi başlığıyla girişten sonra, Süryani Ortodokslarda İnanç Esasları, Süryani Ortodokslarda İbadet Esasları, Süryani Ortodokslarda Sakramentler, Süryani Ortodokslarda Kilise Teşkilatı, olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, Süryanilerin Kısa Tarihi başlığı altında Süryani Kilisesinin Kökeni, Süryanilerin Kökeni başlığı altında Süryanilerin Arami ve Asuri tartışmalarına yer verdikten sonra Süryaniler ve Hıristiyanlık başlığı altında Hıristiyanlığın Doğuşu, Hıristiyanlığın Bölgede Yayılışı, Antakya Kilisesinin Kuruluşu ve Misyon Çalışmaları, Teolojik Ayrılıklar ve Süryaniler, Süryani Kilisesinde Bölünmeler (Kadıköy Konsiline Bağlı Olmayan Kiliseler ve bu başlık altında Antakya Süryani Ortodoks ve Nesturi (Doğu Asur) Kilisesi, olarak verilmekte, Nesturi (Doğu Asur) Kilisesi, başlığı altında da Nesturi (Doğu Asur) Kilisesinin Katolik Kilisesinden ayrılma, özellikleri, Nesturilerde Kilise Teşkilatı ve Nesturilerin Günümüzde Durumları ile tamamlanmakta ve ardından Kadıköy Konsiline bağlı olan kiliselere geçerek, Maruni, Keldani Katolik, Süryani Katolik, Süryani Melkit, Süryani Malankara, Süryani Mar Tuma ve Süryani Kilisesi eklenerek giriş bölümü Günümüz Türkiye'sinde Süryaniler başlığı ile bitirilmektedir.

Birinci bölüm, Süryani Ortodoks kilisesinde inanç esaslarını konu alarak, Tanrı, Melekler, (Melek başlığı altında Kahinlik ve Melekler ilişkisine yer verilerek Kahinliğin dünyada ve gökte olmak üzere ikiye ayrıldığını, gökteki kahinlik görevini melekler yerine getirdiğini ve bunların da üç kategoride yukarı, orta ve aşağı olmak üzere değerlendirildiğinin bilgisini verir) Kutsal Kitap, Kıyamet Günü, Ölüm ve Sonrası, Günah, (Günah başlığı altında, Asli ve Şahsi günah ayrımı bulunduğunu, Asli Günahın Adem tarafından işlendiğini İsa Mesih'in bu günahı çarmıha gerilerek giderdiğini, Şahsi Günahın ise insanın iyiyi kötünden ayırt edip kendi arzusuyla işlediği günaha dendiği bilgisini verir), Azizler (Süryanice Mor/Mar) konusuyla bu bölüm tamamlanır.

İkinci bölümde Süryani Ortodokslarda İbadet Esaslarına yer verilmekte, Namaz, Oruç, Yardım (Zekat) Haç sırasıyla anlatılmaktadır. Allah'a niyaz, şükran ve kulluğun sunulmasıdır. Namazın kabulü için bedeni değil manevi şartlar geçerlidir. Yedi adet namaz vakti vardır ve namaz doğuya yönelerek kılınmakta, Pazar ve Bayram namazlarının dışındakilerde secde var bilgisini verdikten sonra namazın kılınışı, okunan dualar ve vakit namazları, hususi namazlar anlatılmaktadır. Oruç, yeme ve içmeden uzak durmakla yapılabildiği gibi et ve diğer hayvansal gıdaları yememek şeklinde de tutulabilir. Birçok oruç çeşidi bulunmakta ve her oruç bitiminde bayram ve festival yapılmaktadır. Ondalık adı da verilen Yardım (Zekat), cemaat yıllık gelirlerinin yüzde onunu kiliseye bağışlamasıyla yerine getirilir. Kudüs/Beytullahım ziyaretiyle gerçekleştirilen haccın dışında azizlerin kabirlerinin bulunduğu manastırları da ziyaret etmek hac sayılır şeklinde Süryani Ortodokslardaki ibadet esasları tamamlanmaktadır.

Üçüncü bölümde, Süryani Ortodokslarda Sakramentler başlığı altında diğer Hıristiyan kiliselerinde bulunan yedi sakrament sayılmakta, aralarında farklar, yorumlar dile getirilerek birer birer Vaftiz, Evharistiya, Nikah, Hasta Yağı, Günah Çıkarma, Ordre açıklanmaktadır.

Dördüncü bölümde, Kilise Teşkilatı, Patrik, Metropolit, Episkoposluk, Horepiskoposluk, Rahiplik, Papazlık, Arhedyakon, Başdiyakos, İncil-i Diyakos, Yardiyakos, Okuyucu, Mürennim, tek tek açıklanmakta ve bugün devam etmeyen Mafiryen hakkında da bilgi verilmektedir.

Cihangir İleri, Türkiye'de Nasturi Sorunu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Türkiye'de Nasturi Sorunu isimli tez, önsöz ve azınlıkların

genel ve nüfus durumları hakkındaki bilgilerin verildiği girişten sonra Nasturiliğin Doğuşu ve Gelişimi, Osmanlı Devleti'nde Nasturi Ayaklanmaları, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nasturi Ayaklanması başlıklarıyla üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Nasturiliğin doğuşu, gelişmesi, Doğu Süryani Nasturi Kilisesi, ruhban sınıfı hakkında kısa bilgiler verdikten sonra Müslümanların fetihlerinden başlamak üzere Osmanlı Devletinin son dönemine kadar olan tarihi kısaca anlatılmaktadır.

İkinci bölümde Osmanlı Devletinde Nasturi Ayaklanmalarına yer verilmiş ve ayaklanmalarının Amerikan, İngiliz, Fransız misyon faaliyetleri ile dış, Osmanlı Devletinin 19. yüzyıla geldiğinde iyice zayıflayarak toprak kaybına uğraması ise iç sebepler olarak değerlendirilmek, iç ve dış sebepler sonucunda Osmanlı Devleti yönetimi altındaki birçok topluluğun ayrılık hareketi başlatıp ayrılmaları, Nasturileri de cesaretlendirmiş, İngiliz ve Rusların yapmış oldukları destek ve kışkırtmalarda etkili olmuş, fakat hesaplarında olmayan Bedirhan Bey olayı programlarını aksatmış ve Bedirhan Bey tarafından isyanları bastırılmasıyla ayaklanmaların çıkış sebepleri tamamlanmaktadır.

Üçüncü bölümde ise Nasturi sorununun Cumhuriyet döneminde de devam ettiği ve İngilizlerin Nasturileri Musul meselesine bir dayanak olması için destekleyerek kışkırtmalarının sürdüğü özellikle Hangediği Olayı ile bu desteğin su yüzüne çıktığı, Osmanlıdan Cumhuriyete bütün bu ayaklanmaların askeri müdahalelerle bastırılmıştır. Sonuçta bu ayaklanmalar Türkiye'nin uluslararası antlaşmalarda zarara uğramasına özellikle Musul meselesinde yararına dokunmadığı tespitiyle tamamlanmaktadır.